

Yolanda Bloemen en Marja Wiebes

Dankwoord bij de aanvaarding van de Aleida Schot-prijs 1987

Yolanda Bloemen (1955) is slavist, literair vertaler en uitgever van Uitgeverij Plantage. Na haar studie Slavische taal- en letterkunde in Leiden studeerde ze in 1982-1983 aan de Staatsuniversiteit van Leningrad. Zij vertaalt uit het Russisch en Italiaans en schrijft over literatuur, vertaalpraktijk en Russische actualiteit. Voor de Russische Bibliotheek van Uitgeverij Van Oorschot vertaalde ze meerdere klassieke Russische werken, verzameld werk van Daniël Charms en proza van hedendaagse Russische auteurs zoals Maxim Osipov en Oksana Vasjakina. Ook houdt ze zich bezig met het vertalen van hedendaags Russisch toneelwerk.

Marja Wiebes (1936-2016) vertaalde proza en poëzie uit het Russisch en werkte daarbij vaak samen met Yolanda Bloemen (voor proza) en Margriet Berg (voor poëzie). Voor de Russische Bibliotheek van Van Oorschot vertaalde ze onder meer werk van Boenin, Tsvetajeva, Achmatova, Tolstoj's Oorlog en vrede, toneel van Tsjechov en verhalen van Tolstoj. Zij, Bloemen en Berg kenden elkaar uit het 'klasje van Karel van het Reve' aan de Universiteit Leiden. In 2009 ontving ze de Martinus Nijhoffprijs. In 2010 kregen zij en Margriet Berg in het Poesjkinhuis te Sint Petersburg voor de vertaling van Werken van Anna Achmatova een onderscheiding van het Internationale Vertaalcentrum voor Russische literatuur (onderdeel van de Russische Academie van Wetenschappen). Marja Wiebes is zelf over vertalen te horen in een filmpje dat het Prins Bernhard Cultuurfonds in 2009 maakte.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Aleida Schot-prijs 1987

Gaarne maken wij van de geboden gelegenheid gebruik om onze dank uit te spreken aan het bestuur van de Aleida Schot Stichting die ons deze prijs heeft toegekend, en aan de jury die ons voor deze prijs heeft voorgedragen.

De vertaling waarvoor wij de prijs hebben ontvangen is niet onze eersteling, maar om meer dan een reden zijn we vereerd dat juist dit boek is bekroond.

Toen we de opdracht aanvaardden om *Goedenacht* van Sinjavski te vertalen, leek ons dat op het eerste gezicht geen grotere opgave te zijn dan het vertalen van werk van andere twintigste-eeuwse auteurs. Al gauw bleek dit een misvatting: *Goedenacht*, zo werd duidelijk, werd het moeilijkste karwei tot dusverre.

‘Wanneer je schrijft,’ aldus Sinjavski in *Goedenacht*, ‘weet je niet waar het toe leidt. Maar je schrijft en je schrijft. Met je ogen dicht... De taal moet wendbaar zijn. Daar is het taal voor. Ze is vol diepe, maar betekenisvolle onverwachtheden. (...) Onderduiken in de zoete, stille, bewegende wereld van het proza... Een taal bedenken die in geval van nood voor niemand toegankelijk zal zijn... En als men sterft weten dat alle woorden op de juiste plaats zijn terechtgekomen.’

Helaas kan een vertaler niet op dezelfde wijze te werk gaan als de schrijver: hij moet zijn ogen voortdurend openhouden. Het proza van Sinjavski zit vol onverwachtheden. Je zou kunnen zeggen dat *Goedenacht* twee oorspronkelijke auteurs heeft: Abram Terts met een surrealistische, bizarre stijl en Sinjavski die nuchterder, bedachtzamer schrijft. Sinjavski en Terts wisselen elkaar in dit boek voortdurend af. Van het ene moment op het andere verandert de hele opbouw, de woordkeuze, de gedachtegang. Het is maar goed dat er naar *Goedenacht* niet twee maar vier vertalersogen hebben gekeken.

Dit brengt ons bij de andere reden waarom we zo verheugd zijn over de toekenning van de prijs: het is de bekroning van een werkwijze die hier en daar nog wat twijfels oproept. Bij een collectieve vertaling zouden stijlbreuken optreden, of de stijl van de vertaler zou in het gedrang komen waardoor het geheel een kleurloos aftreksel van het origineel zou worden. Wij menen dat dit alles zich niet hoeft voor te doen. Wanneer samenwerkende vertalers dezelfde ideeën hebben over de vrijheden en de beperkingen die ze bij het vertalen in acht nemen, wanneer ze beiden ervan uitgaan dat de stijl van de schrijver de enige leidraad is en ze hun eigen creatieve drang weten te beteugelen, dan zal een dergelijke collectieve vertaling een naadloos geheel opleveren en een correcte weergave van de oorspronkelijke tekst.

Wij zijn beiden voortgekomen uit de Leidse school van slavisten-vertalers die zich onderscheidt door een vrij nuchtere opvatting van vertalen. ‘Vertalen wat er staat’ luidt daar het credo, wat natuurlijk niet betekent dat een volstrekt letterlijke weergave altijd de meest juiste vertaling is. Bij uitdrukkingen spreekt dat vanzelf: *My sami s usami* vertaal je niet met ‘wij hebben zelf een snor’, maar met: ‘wij zijn ook niet van gisteren’. Een ander voorbeeld van misplaatste letterlijkheid is de vertaling ‘zonder hoed’ voor ‘*bez sjlapy*’. We hebben eens iemand lange tijd ‘zonder hoed’ laten

rondlopen totdat we beseften dat het niet om het ontbreken van de hoed ging. De man liep eenvoudig blootshoofds over straat, iets wat Russen niet op een andere manier kunnen uitdrukken. De vertaler die *‘moj chozjain byl zjoelik’*, ‘mijn baas was een oplichter’ vertaalt met ‘mijn baas was een flessentrekker van het zuiverste water’, of de vertaler die van *‘oe njego sjestero detej’*, ‘hij heeft zes kinderen’ maakt: ‘hij heeft zes bloedjes van kinderen’, voegt aan de vertaling een stijlelement toe dat in het origineel ontbreekt. De stilistisch neutrale uitdrukkingen in het Russisch krijgen dan in het Nederlands een andere kleur. Indien de schrijver die kleuring had willen aanbrengen had hij dat wel gedaan.

Een schrijver kijkt soms vreemd op als hij zijn werk in vertaling ziet. Zo vertelt Kundera dat hij bij het controleren van de Engelse, Spaanse en Franse vertalingen van zijn romans constateerde dat er heel wat in zijn tekst was veranderd. Zinnen waren in kleine mootjes gehakt, er waren stilistische ‘verfraaiingen’ aangebracht zoals ‘zij droegen een Adamskostuum’ voor ‘zij waren naakt’ en filosofische overpeinzingen waren geschrapt. ‘Betrouwbaarheid,’ zo meent hij, ‘is de belangrijkste eis die aan de vertaler moet worden gesteld.’

Aleida Schot verwoordde ditzelfde principe / uitgangspunt op een avond als deze in 1956 als volgt: ‘De vertaler is sterk gebonden aan het origineel, evenals een uitvoerend musicus aan zijn muziek, en hij behoort zich van deze gebondenheid bij voortdurend bewust te zijn. Vertalen is een dienende kunst, en wie niet dienen kan, moet geen vertaler worden, althans geen literair vertaler.’ Met deze wijze woorden willen wij graag besluiten. Wij danken u voor uw aandacht.